

ЗАСОБИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВЧАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інтеграція України в європейський освітній простір актуалізує необхідність дослідження якості професійної підготовки фахівців. У цьому аспекті принципового значення набуває висвітлення теоретичного підґрунтя та аналіз ефективності різних методів викладання іноземних мов. Це питання пов'язане з такими важливими науковими завданнями, як розробка методологічного базису навчання іноземних мов, оптимізація професійної підготовки педагогічних кадрів, реалізація вимог Європейського Союзу щодо підвищення рівня володіння іноземними мовами.

Розв'язання цієї проблеми започатковане в дослідженнях А. Богуш, Е. Карпової (висвітлюються методологічні й теоретичні засади підвищення якості професійної підготовки педагогів), О. Бігич, Р. Мартинової, С. Ніколаєвої, О. Тарнопольського (розкриваються методи навчання іноземних мов), Є. Барбіної, І. Богданової, Н. Грами, В. Гриньової, Н. Кічук, З. Курлянд, Г. Нагорної, С. Литвиненко (вивчаються шляхи та засоби підвищення ефективності формування професійно важливих якостей та компетентності майбутніх учителів).

Поряд з цим, проблема дослідження досвіду професійної підготовки в країнах Європейського Союзу, а саме в такому важливому аспекті, як навчання французької мови, залишається поза увагою науковців, що й зумовило необхідність висунення таких завдань нашої статті: розкрити рівні та засоби управління якістю викладання французької мови в європейському освітньому просторі, виявити сутність комунікативної компетентності майбутніх професіоналів.

Аналіз науково-дидактичних джерел зарубіжних учених (Ж. Беакко, С. Борг, В. Кастелотті, Ж. Кюк, С. Муаран, Ж.Хісс) дозволяє стверджувати, що управління якістю навчання французької мови здійснюється на двох рівнях:

- методологічному, який передбачає розробку принципів, норм, цілей оволодіння французькою мовою та критеріїв оцінювання якості цього процесу;
- технологічному, що має на меті орієнтувати науковців на створення ефективних методів, які б сприяли реалізації визначених на методологічному рівні цілей, відповідали принципам, забезпечували можливість чіткого та прозорого оцінювання результатів навчання мови.

Розкриваючи методологічний рівень управління якістю навчання, слід зазначити, що науковці Євросоюзу [1] наполягають на такому основному принципі й меті викладання іноземних мов, як формування комунікативної компетентності. Втім, вивчення наукових джерел свідчить про існування декількох позицій щодо сутності та структури феномена "комунікативна компетентність".

Наприклад, експертами Ради Європи розглядається феномен "комунікативна мовленнєва компетенція", він складається з лінгвістичного, соціолінгвістичного та прагматичного компонентів. До лінгвістичних компетенцій автори відносять основні параметри мови як системи: лексичні, фонологічні, синтаксичні знання та вміння. Лінгвістичний компонент відзначається тим, що він пов'язаний з когнітивною організацією, за якою знання зберігаються у пам'яті суб'єкта, та з їх доступністю (наявністю у розпорядженні, легкістю актуалізації тощо). Науковці наголошують, що когнітивна організація словника залежить як від індивідуальних особливостей людини, так і від культурних особливостей спільноти, в якій ця людина соціалізована, та в якій відбувалося її навчання. Соціолінгвістичний компонент відображає соціокультурні умови користування мовою. Авторами підкреслюється, що через чутливість до соціальних умовностей (норм, що регулюють стосунки між різними групами людей - між поколіннями, статями, класами тощо), правил ввічливості, лінгвістичних кодифікацій основних ритуалів життя суспільства), цей компонент пронизує весь процес спілкування у соціумі. Прагматичний компонент відбиває функціональне вживання лінгвістичних засобів, серед яких продукування мовних функцій, актів мовлення. Саме прагматичні компетенції, за словами науковців, пропонують "сценарії інтерактивних обмінів" [1: с.13]; вони стосуються "умінь дискурсу, злитності та зв'язності, ідентифікації типів і форм текстів, іронії та пародії" [1:13]. Поданий підхід дозволяє окреслити деякі складові комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов, серед яких лінгвістичні знання системи іноземної мови, обізнаність у сфері соціальних конвенцій, володіння програмами інтеракцій набувають особливого значення.

Дослідники (С. Борг, С. Муаран), конкретизуючи позицію експертів Ради Європи, наголошують на необхідності виокремлення таких складових комунікативної компетентності, як лінгвістична (володіння фонетичними, лексичними, граматичними та текстовими моделями системи мови), дискурсивна (знання про різні типи дискурсу та їх організацію як параметрів комунікативної ситуації, в якій вони продукуються й інтерпретуються), референційна (знання різних галузей досвіду та об'єктів довкілля в їх зв'язку), соціокультурна (володіння знаннями історії культури країни, мова якої вивчається, нормами соціальної поведінки, правилами взаємодії між індивідуумами, інституціями). Відповідно до запропонованої класифікації конкретні методики віддзеркалюють вправи та завдання, спрямовані на формування кожного окремого компонента.

Існує позиція (Ж. Беакко, В. Кастелотті, Ж.Хісс), згідно з якою комунікативна компетентність відбиває два провідних блоки компонентів:

- мовний, структуру якого складають стратегічна, дискурсивна, формальна складові;
- інтеркультурний, що відображає системну взаємодію етнолінгвістичної, діяльнісної, інтерпретаційної, виховної складових.

Автор численних наукових праць з лінгводидактики Ж. Кюк пропонує узагальнити різні наукові позиції й спрямовувати процес навчання іноземних мов на формування лінгвістичної, комунікативної та соціокультурної компетентностей учнів та студентів. Критеріями оцінки якості сформованості

- лінгвістичної компетентності є оволодіння одиницями, структурами й правилами функціонування внутрішнього коду мови (фонологією, морфологією та синтаксисом),
- комунікативної – вміння породжувати й інтерпретувати висловлювання, адаптувати своє мовлення відповідно до

комунікативної ситуації з урахуванням просторо-часових параметрів, ідентичності учасників, їх взаємозв'язку, ролей, дій, відповідності соціальним нормам;

- соціокультурної – знання культури як всього того, що є необхідним для поведінки, котра розглядається як адекватна з позиції носіїв цієї мови та культури.

Більш того, Ж. Кюк пропонує розглядати концепти лінгвістичної та комунікативної компетентностей як складові більш широкої соціокультурної компетентності, оскільки саме такий підхід дозволяє дійсно забезпечити антропологічну парадигму навчання іноземних мов. Науковець підкреслює, що сьогодні мова йде не просто про лінгводидактику як таку, а про "дидактику іноземних мов і культур" [6].

Окреслене положення є принципово важливим методологічним орієнтиром для сучасних розробників методів навчання французької мови, і якість цих методів оцінюється тим, наскільки вони сприяють оволодінню культурою франкомовного світу.

Переходячи до аналізу технологічного рівня управління якістю навчання французької мови в системі вищої освіти Європейського Союзу, слід зупинитися на тому, що останнім часом все більше уваги приділяється комунікативному підходу викладання мов як такому, що дозволяє диверсифікувати контексти навчання й ознайомити студентів з франкомовною цивілізацією.

Так, автори навчального посібника "Alors?" Ж. Беакко, М. Ді Жура підкреслюють, що володіння мовою є самостійне висловлювання (усне та письмове) на цій мові. В контексті окресленого методу передбачається формування всього комплексу компетенцій, висунутих у межах загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти; це є можливим, якщо студентам пропонувати систему завдань на підготовку повідомлень, інтерпретацію й коментування фото та відео зображень (фрагментів фільмів, театральних п'єс, музичних кліпів, рекламних роликів тощо). Підвищити якість навчання французької мови є можливим також, на думку науковців, якщо процес навчання відповідатиме такій схемі: перша група вправ - рецепція письмового повідомлення, обговорення, самостійне створення усного повідомлення; друга група вправ - рецепція аудіовізуального повідомлення, рецепція письмового повідомлення, самостійне створення письмового повідомлення. Ж. Беакко, М. Ді Жура наголошують на тому, що ефективність будь-якого методу викладання іноземної мови суттєво залежить від його виховного впливу на особистість студентів. Посилити виховний ефект, з позиції науковців, є можливим шляхом впровадження в навчальний процес завдань на аналіз (змісту, проблем, стилістичних засобів вираження тощо) найкращих зразків французької літератури. Саме це й дозволить сформулювати відповідальних громадян, які поважають інших [7].

Динамічність зміни сюжету та варіювання діяльності студентів є умовою підвищення якості опанування французькою мовою за методом Т. Галльє, О. Гран-Клеман, презентованого в навчальному посібнику "Belleville". Темати, навколо яких організуються дискусії, є соціальне середовище, телебачення, екологія, новітні технології тощо. Тексти відбивають ситуації повсякденного життя молоді в Європі. Лінійна організація матеріалу, обмежена кількість одиниць інформації, що чітко віддзеркалюють тему заняття, дозволяють активізувати навчальну діяльність студентів, а спрямованість на особистісно значущі проблеми – їх мотивувати.

Принцип використання знань, отриманих студентами поза заняттями французькою мовою, але задля підвищення ефективності володіння цією мовою, лежить в основі методу А. Маріж, К. Фавре (навчальний посібник "Oh-là-là!"). Особливе значення в цьому методі має розвиток рефлексії самого процесу оволодіння мовою та процесу пізнання, що, як наполягають науковці, може бути корисним і в інших видах життєдіяльності студентів. Привертає увагу і той факт, що передбачається оволодіння студентами стратегії розуміння мови (відчувати двозначність, уникати труднощів, охоплювати загальний зміст тексту, визначати слово за його контекстом). Окрім того, автори методу включили додаткові вправи для тих студентів, які опановують французьку мову в більш високому темпі, щоб запобігти втраті пізнавальної мотивації з їх боку.

Взаємодія на заняттях здійснюється вертикально (викладач – студент) й горизонтально (студент – студент / студенти) за допомогою таких прийомів: робота в парах; у групі з 3 – 4 осіб; між різними групами; між групою (яка має свого лідера, що висловлює колективні ідеї) та всім класом.

А. Маріж, К. Фавре з метою активізації мовленнєвої діяльності студентів більше віддають переваги лексиці, що відбиває їхні особисті проблеми, ніж тим лексичним одиницям, котрі забезпечують вільне функціонування (як, наприклад, визначення маршруту, заповнення картки тощо). Науковці зазначають: коли студент використовує "своє серце, тіло, як і розум" [8], не дивлячись на наявний рівень його знань, він знаходить своє місце в класі. За цих умов клас стає місцем спілкування та інтеграції, а французька мова - засобом вільного обміну думок на заняттях.

Численні усні ігри допомагають систематизувати граматичні структури французької мови. Науковці закликають обов'язково дотримуватися таких вимог щодо організації ігор: сформулювати чіткі правила гри, забезпечити матеріальне вираження виграшу, мати учасників, що конкурують між собою, та переможців.

Відповідно до рекомендацій Ради Європи А. Маріж, К. Фавре включили вправи на розвиток всіх компонентів комунікативної компетентності. З метою формування прагматичної компетенції запропоновано вправи на висловлення свого погодження / непогодження, привітання / відповіді, пропозиції / прийняття (або неприйняття) цієї пропозиції.

Щодо лінгвістичної компетенції, то вона формується в ході комунікативних вправ, які передбачають використання знань фонетики, граматики, синтаксису як засобів розв'язання певних задач спілкування. Таким чином забезпечується взаємозв'язок прагматичної та лінгвістичної компетенцій.

Соціолінгвістична компетенція формується за допомогою вправ на ознайомлення студентів із соціальними нормами, реєстрами мови тощо. Окрім цього, запропоновані вправи націлюють студентів на порівняння французьких реалій з реаліями інших народів та країн, що дозволяє розширити уявлення про соціолінгвістичний контекст мови.

На значущості створення автентичних комунікативних ситуацій наголошують Ф. Галлон, С. Імбер, Ш. Растелло – автори навчального посібника "Le Kiosque". Такий підхід дозволяє організувати навчання "в контексті" [10:14]. Вправи представлено відповідно до "стратегії передбачення" [10:15]: викладач ознайомлює студентів з тими задачами, які вони мають розв'язати протягом заняття, при цьому в студентів актуалізуються ментальні схеми, які їм допомагають зрозуміти нові положення, що вивчаються на занятті (наприклад, який тип інформації ви можете надати з метою презентації, локалізації, опису певної місцевості; які знання ви маєте використати, щоб висловити ваше ставлення, думку, позицію з

окремої проблеми).

Управління якістю навчання французької мови в цьому методі забезпечується завдяки рефлексії шляхів розв'язання задач, ментальної підготовки словникового запасу, локалізації знань, виходячи з потреб та інтересів співрозмовників. Такий проактивний спосіб навчання мови змушує студентів чітко планувати й структурувати свої відповіді, що підвищує ефективність оволодіння мовою навіть за умов самостійної діяльності.

Робота з текстом або з документом (за термінологією авторів) передбачає попереднє висунення гіпотез щодо розв'язання проблемної ситуації, яка в ньому описується. Це дозволяє створити певні очікування у студентів, їх мотивувати, зменшити ті лінгвістичні труднощі, які можуть мати місце на занятті, та розширити базові знання, необхідні для розуміння певного тексту або документу.

Що стосується поточного та підсумкового оцінювання, то всі окреслені вище методи мають на меті активізувати самооцінку студентів, що дає можливість збільшити їхню автономію та відповідальність.

Проекція проаналізованого досвіду західноєвропейських країн щодо підвищення якості формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців дозволяє нам сформулювати комплекс умов щодо управління якістю цього процесу у вітчизняній вищій школі:

- активізація концептуальних пізнавальних умінь: в організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності майбутнього вчителя пріоритетного значення набуває вміння побудови ним концепції. З огляду на те, що процес побудови концепції віддзеркалює провідні елементи пізнавального акту (осмислення, пошук інформації, викристалізація власного бачення проблеми), є доцільним забезпечити оволодіння схемою розробки концепції (формулювання студентом власного бачення теми; аналіз проблеми та вибір мініпроблем, що уможливило їх більш детальне вивчення; дослідження теоретичних джерел з метою привласнення суб'єктом набутого досвіду; пропускання чужого досвіду крізь власне бачення проблеми й формулювання власної позиції);

- залучення студентів до генерації неординарних ідей щодо розвитку мови як системи, вироблення й аргументації власної позиції у цьому напрямку, виявлення залежності між фонетичними, граматичними, лексичними явищами, багатоаспектного аналізу зв'язків між ними, порівняння різних наукових позицій, виявлення закономірностей і перспектив розвитку мови;

- актуалізація таких умінь, як ініціювання спілкування, його підтримка й завершення;

- упровадження своєї стратегічної лінії; врахування компонентів ситуації спілкування; експромтність висловлювання; дотримання норм мовленнєвого етикету;

- формування готовності студентів вступати до спільної комунікативної взаємодії з метою збагачення внутрішнього морально-духовного простору слухачів, розширення міжкультурного пізнання, посилення інтелектуальної інноваційності (як своїх, так й співрозмовників);

- виховання позитивних диспозицій до відкритої динамічної взаємозбагачувальної комунікації з представниками інших народів. Ефективність такої взаємодії суттєво залежить від того, чи володіє студент етичними нормами країни, мова якої вивчається. Сюди відноситься обізнаність як у сфері універсальних культурних констант, так і у сфері специфічних культурних, соціальних, політичних, релігійних особливостей (наприклад, недоречностей, табу). Окрім високої етики спілкування, майбутній вчитель іноземних мов має володіти такими моральними цінностями, як толерантність, ширість, взаємоповага, гуманістична особистісна позиція, прагнення до гармонізації міжнародного співробітництва.

Відповідно до наведених вище вимог управління якістю навчання французької мови є можливим окреслити деякі рекомендації щодо організації цього процесу при підготовці майбутніх філологів – викладачів іноземних мов:

- впровадження таких блоків завдань, як "вивчення тексту" (*étude du texte*), "вивчення стилю" (*étude du style*), "рефлексивні завдання" (*devoirs de réflexion*), "дослідницькі завдання" (*devoirs de recherche*), "творчі завдання" (*devoirs créateurs*), що сприяють актуалізації знань теоретичних дисциплін граматики, лексикології, стилістики. Блок завдань "*étude du style*" має на меті підготувати студентів до здійснення стилістичного аналізу тексту. Майбутнім фахівцям пропонується визначити стилістичне навантаження тропів, стилістичне використання граматичних форм тощо. "*Devoirs de réflexion*", "*devoirs de recherche*", "*devoirs créateurs*" покликані здійснювати подвійну функцію: по-перше, вони стимулюють студентів до висловлення своєї думки на французькій мові; по-друге, означені завдання мають на меті формування дослідницьких умінь, розвиток творчого потенціалу студентів. "*Devoirs de réflexion*" спрямовані на оволодіння вміннями генерації неординарних ідей, вироблення й аргументації власної позиції, виявлення залежності між явищами, всебічний аналіз зв'язків між ними. "*Devoirs de recherche*" передбачають озброєння студентів уміннями працювати з науковою літературою: аналізувати науково-теоретичні джерела, вибирати необхідну інформацію, систематизувати набуті матеріали. "*Devoirs créateurs*" мають на меті розвиток умінь порівнювати різні позиції; виявляти закономірності й перспективи розвитку явищ; формулювати власне бачення проблеми. Як засвідчує аналіз наукової літератури (І. Зимня), володіння означеними вміннями сприяє вільній орієнтації особистості в сучасних інформаційних потоках, нарощенню нею нового науково-професійного досвіду;

- включення до структури навчальних посібників з французької мови зразків виконання завдань (*Modèles*), інструкцій (*Instructions*), допоміжних запитань (*Questions-clés*), ключових слів (*Mots-clés*), які забезпечують керований характер пізнавальної діяльності студентів. У кожному розділі пропонувати блоки самоконтролю (*Information pour le contrôle individuel*), який би містив ключі (*Mots-clés*) й додаткову інформацію (*Information complémentaire*), що допомагають студентам самостійно контролювати результати своєї діяльності;

- розробляти вправи лексикологічного характеру, що передбачають пояснення багатозначних слів, підбір синонімів та антонімів, виявлення їхньої семантичної та стилістичної диференціації; пропонувати також вправи на знаходження французьких (або українських) еквівалентів українським (або французьким) словосполученням і фразеологічним зворотам. При цьому вправи лексикологічного характеру мають передбачати виявлення спільнокореневих слів, виявлення новоутворених одиниць від запропонованих іменників, прикметників тощо. Доцільно приділяти увагу й дослідженню студентами еволюції значення слів, що дозволяє актуалізувати матеріал теоретичних курсів "Вступ до романської філології", "Лексикологія", "Історія французької мови". Відповідно до цього розробляти додатки, що містили б інформацію стосовно порядку етимологічного аналізу слова, синтаксичного аналізу простого речення, синтаксичного аналізу складного речення, стилістичного аналізу тексту.

На основі дослідження наукових праць як вітчизняних [1; 3], так і зарубіжних науковців [4; 10] маємо змогу стверджувати, що з метою досягнення ефективного управління якістю навчання іноземної мови є доцільним забезпечувати розв'язання професійних та особистісних проблем засобами цієї мови, розширювати сфери спілкування майбутнього фахівця, розвивати комунікативно-творчий потенціал особистості шляхом розробки системи стратегій конструктивного спілкування на людиноцентричних засадах, активізувати процеси самовдосконалення.

Перспективи дослідження окресленої проблеми полягають у висвітленні засобів оптимізації управління якістю формування міжкультурної та професійної компетентності майбутніх фахівців у європейському освітньому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Карпова Э.Э. Категория качества в теории и практике подготовки учителя к профессиональной деятельности: Дис ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Э.Э. Карпова. – Одесса, 1993. – 290 с.
3. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. / [за заг. ред. А.М. Богуш]. – Одесса: ПНЦ АПН України, 2001. – 269 с.
4. Beacco J.-C., Castellotti V., Chiss J.-L. L'approche par competences dans l'enseignement des langues. – Paris: Les Editions Didier, 2007. – 308 p.
5. Borg S. La notion de progression. – Paris: Les Editions Didier, 2001. – 176 p.
6. Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde / Sous la direction de Jean-Pierre Cuq. – Paris: Clé international, 2003. – 304 p.
7. Di Giura M., Beacco J.-C. Alors?: méthode de français fondée sur l'approche par compétences. – Paris: Les Editions Didier, 2009. – 224 p.
8. Favret C., Marige A. Oh-là-là!: Guide pédagogique. – Paris: Clé international, 2004. – 262 p.
9. Gallier T., Grand-Clément O. Belleville 2: méthode de français. – Paris: Clé international, 2004. – 144 p.
10. Gallon F., Himber C., Rastello C. Le Kiosque 3: méthode de français. Guide pédagogique. – Paris: Hachette, 2008. – 190 p.

Подано до редакції 05.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається проблема управління якістю викладання французької мови в країнах Європейського Союзу. Розкрито рівні управління якістю (методологічний і технологічний). Висвітлено сутність комунікативної компетентності. Сформульовано умови управління якістю викладання в національній системі освіти.

Ключові слова: управління якістю викладання, комунікативна компетентність.

М.А. Князян

СРЕДСТВА УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ОБУЧЕНИЯ ФРАНЦУЗСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема управления качеством преподавания французского языка в странах Европейского Союза. Рассмотрены уровни управления качеством (методологический и технологический). Раскрыта сущность коммуникативной компетентности. Сформулированы условия управления качеством преподавания в национальной системе образования.

Ключевые слова: управление качеством преподавания, коммуникативная компетентность.

М.А. Князян

MEANS OF CONTROLLING THE QUALITY OF TEACHING FRENCH AS A FOREIGN LANGUAGE IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN EUROPEAN UNION COUNTRIES

SUMMARY

The article covers the problem of managing the quality of teaching French in countries of the European Union. It presents levels of managing the quality (methodological and technological); ascertains the essence of communicative competence; formulates conditions of managing the quality of teaching in national educational system.

Keywords: managing the quality of teaching, communicative competence.
